

TUR412 RUMELİ VE KERKÜK AĞIZLARI

(3. HAFTA)

Irak Türklerinin Dil ve Edebiyatı başlıklı bildirisinde Ahmet Bican Ercilasun (1987) şu bilgilere yer vermektedir: “Irak Türklerinin yazı dili, Türkiye Türkçesi yazı dilidir. Türkiye Türkçesinin yazı dili de bilindiği İstanbul ağzına dayanır. Demek ki Irak Türk aydınları da İstanbul ağzına dayanan bir yazı dili kullanmaktadırlar. Bu yazı dili ile Irak’ta şiirler, hikâyeler, romanlar, edebî ve tarihî araştırma eserleri yazıldığı gibi gazeteler ve dergiler de çıkarılmaktadır. Krallık devrinde ve daha sonra Necme, Kerkük, Âfâk, Beşir gibi Türkçe gazeteler çıkarılmıştır. Bugün de haftalık *Yurd* gazetesi çıkarılmaktadır. Fakat bu gazete Baas rejiminin resmî organı gibi yayımlanmakta ve Irak Türk halkı tarafından benimsenmemektedir.

Burada bilhassa *Kardaşlık* dergisinden bahsetmek lâzımdır. Çünkü bu derginin Irak Türkleri kültür hayatında önemli bir yeri vardır. *Kardaşlık* dergisi, 7 Mayıs 1960’ta kurulan Türkmen *Kardaşlık* Ocağı tarafından çıkarılan aylık bir dergidir. İlk sayısı 1961 Mayısında çıktı. Dergi yarı yarıya Arapça ve Türkçedir. Bu derginin asıl önemli tarafı, 1964 Temmuz ile 1971 Ağustosunda tam 7 yıl Türkiye Cumhuriyeti’nin resmî alfabesi olan Lâtin alfabesiyle basılmış bir bölümün bulunmasıdır. 1971 Ağustosunda Lâtin harfli Türkçe bölüm kaldırılmış ve nihayet 6 Şubat 1977’de İhtilâl Komuta Konseyinin 156 sayılı kararı ile Ocak ve derginin yönetimi Baas yanlısı bir kurula devredilmiştir.

Irak Türklerinin yayın organlarında kullanılan bu edebî dilden başka, günlük hayatta ve halk edebiyatı mahsullerinde kullanılan bir de konuşma dilleri vardır. Biz buna Irak Türk ağızları denmektedir. Bu ağızlar üzerinde bugüne kadar üç doktora tezi yapılmıştır. Ancak bu tezler maalesef henüz basılmamıştır.

Biz bunlardan Hüseyin Şahbaz’ın “Kerkük ağzı” adlı tezini inceledik. Gerek bu tezdin, gerek Sadettin Buluç’un makalelerinden gerek yaptığımız soruşturmalardan çıkardığımız sonuçlara göre Irak Türk ağızları, Azerî ağızları içinde yer almaktadır”.

Kerkük ağzında tespit edilen başlıca Azerî yani Doğu Oğuz grubu hususiyetleri şunlardır:

1. Kapalı é'nin mevcudiyeti: *yé-* (1-7) (4) *dé-* (1-7), *gét-* (1-6), *ét-* (1-6), *vér-* (1-29), *géce* (3-198), *éyliğ* (7-386), *éşit-* (10-47), *éyle-* (7-448).

2. Kelime başında y düşmesi: *il<yıl* (5-9), *ilan* (5-162), *igit* (7-359).

3. Kelime başında bazı kelimelerde görülen t>d değişmesi: *davşan* (7-1), *dırnah* (7-196), *daş* (17-16)

4. Bazı eklerde ç sesinin korunması: *torçu* (3-247), *yolçu* (7-38).

5. Ünsüz ikileşmesi: *sakkız* (3-85), *ikki* (7-21), *ottuz* (10-68), *yéddi* (20-95).

6. Ünlü ile biten kelimelerden sonra -(y)ı/-(y)i yükleme hâli ekinin yerine -nı/-ni kullanılması.

7. Dönüştürme zamirinin "kendi" değil, "öz" olması: *özüm* (17-1).

8. Zamir menşeli birinci ve ikinci teklik şahıs eklerinin -ım/-im, -sın/-sin değil; -am/-em, -san/-sen olması: *durmuşam* (1-4), *giderem* (2-14), *édecehsen* (1-37).

9. Öğrenilen geçmiş zamanın ikinci ve üçüncü şahıslarda -ip zarf-fiil ekinin kullanılması: *getiripsen* "getirmişsin" (2-28).

10. Yeterlilik birleşik fiilin olumsuzunda *bil-* yardımcı fiilinin kullanılması: *edebilmem* (7-35), *bozabilmez* (18-24)

11. Bildirme ekinde r'nin düşmesi: *ediyedi* "hediyedir" (2-27).

12. -anda/-ende zarf-fiil ekinin kullanılması: *atanda* (3-89), *çekende* (7-290).

13. Sorunun -mi eki ile değil vurgu ve tonlama ile ifade edilmesi.

14. *Ahtar*- “aramak” (1-11), *tap*- “bulmak” (1-11), *bala* “yavru” (1-15), *yekke* “büyük” (1-24), *harda* “nerede” (1-26) gibi Azerî sahasına mahsus kelimelerin bulunması.

Ben-men, *bunu-munu*, *binmek-minmek* gibi örneklerde ortaya çıkan başta *b-m* meselesinde Kerkük ağızı, çoğunlukla /m/ tarafındadır. Fakat b’li kullanışlar da vardır.

Bu arada Irak Türkleri ağızlarının karakteristik iki özelliğinden de bahsetmek lâzımdır:

1. İkinci şahıs iyelik ekleri ile bilinen geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılan 2. şahıs ekleri, Irak Türklerinde ya v’li, yahut da y’li olmaktadır. Kerkük, Erbil, Dakuk, Hanekin, Mendeli ağızlarında v’lidir : *nenev* “nenen” (4-145), *elüv* “elin” (11-127), *başuvuz* “başınız” (11-178), *yésev* “yesen” (1-12), *gördüv* “gördün” (1-34). Buna karşılık Telafer, Altınköprü, Tisin, Beşir, Tazehurmatı, Tuzhurmatı, İmam Zeynelabidin, Kifri, Karatepe ve Bayatların ağızlarında y’lidir: *başıy* “başın” (20-57), *özüyüz* (7-361). v ağızlarının Tebrizle, y ağızlarının Urfayla birlik göstermesi, öte yandan y’li şekillerin Batı Karadeniz kıyısındaki Bartın’da da ortaya çıkması bu özelliğin bir Kıpçak özelliği olduğunu ortaya koymaktadır.

2. Kelime sonunda dar ünlülerin bulunması hâlinde baş taraftaki geniş ünlülerin uzun olması, dar ünlülerin de kısılması Kerkük ağızının karakteristik özelliğidir: *melik*, *menim*, *boyun*, *böyüg*

KAYNAKLAR

Ahmet Bican Ercilasun (1987). “Irak Türklerinin Dil ve Edebiyatı”, *Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri 1987*, Haz: Mâhir Nakip - Ziyad Köprülü, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Ata Terzibaşı (1971). *Arzı-kamber Matalı (Kerkük Ağızı)*, İstanbul: Fatih Matbaası.

Bilgehan Atsız Gökdağ (2012). “Irak Türkmen Türkçesinin Şekil Bilgisine Dair Notlar”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1/1: 113-123.

Georg Hazai (1960), “Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1960*, 205-211.

Habib Hürmüzlü (2003). *Kerkük Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Kerkük Vakfı.

Hidayet Kemal Bayatlı (1996). *Irak Türkmen Türkçesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Murat Küçük (2004). "Kerkük Türkçesi Sözlüğü Üzerine", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Yaz 2004/18, Ankara: Türk Dil Kurumu, 53-60.

Nevzat Özkan (2009). "Irak Türkmen Edebî Dilinin Tarihî Gelişimi", *Turkish Studies*, Volume 4/8: 89-107.

Nurettin Demir - Emine Yılmaz (2006). *Türk Dili El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Önder Saatçi (2014). "Irak Türkleri Dil Çalışmaları Bibliyografyası", *Diyalektolog*, Yaz 2014/8: 21-47.